

Список використаних джерел та літератури:

1. Стрілець. – 1919. – 10 серпня
2. Трудова громада. – 1919. – 6 серпня
3. Нова Україна. – 1919. – 5 серпня
4. Стрілець. – 1919. – 16 жовтня
5. Україна. – 1919. – 13 вересня
6. Енциклопедія українознавства: словникова частина / [гол. ред.: В. Кубійович]. – Париж ; Нью Йорк : Молоде Життя, 1966. – Т. 5. – С.1730

Анотація

В статтє показано процес создания и деятельности украинских женских организаций в Каменце-Подольском в период Директорши УНР

Ключевые: *Союз Украинок, женские организации, Каменец-Подольский период*

Маркова С.В.,

кандидат історичних наук, доцент
(м. Кам'янець-Подільський)

Конструювання радянською владою нових жіночих соціально-рольових образів у 20-30-ті рр. ХХ ст.

Аналізуються характер, засоби, форми роботи більшовиків, що сприяли зміні суспільного статусу жінки в 20-30-х рр. ХХ ст. та методи конструювання владою нових соціально-рольових образів.

Ключові слова: *пролетарка, активістка, ударниця, селянка, колгоспниця.*

Необхідність забезпечити розширення соціальної бази влади в жіночому середовищі вимагало від радянських ідеологів проведення активних дій щодо формування провладних жіночих рухів. Як результат більшовицькими лідерами було запропоновано своє бачення місця, ролі та значення жінки у новому суспільстві: «Ленін та Сталін викрили істинний зміст буржуазного, так званого феміністського (жіночого) руху, котрий посіяв ілюзію, що жінки можуть досягнути справжнього рівноправ'я без боротьби за корінні соціальні перетворення» [1, с. 3-4]. Комуністичні ідеологи вважали, що радянська жінка «активно випереджає західних трудівниць» і «вільніша» за них саме тому, що серед останніх «чисельність домогосподарок все ще випереджає – робітниць» [12, с. 27]. Внаслідок соціального інжинірингу влада міняла не лише ідеали, але й поведінку жінок (Прим. авт. У статті соціальний інжиніринг (social engineering) розглядається як мистецтво маніпулювання [23]).

І. Арманд, О. Буланова-Трубнікова, А. Калигіна, О. Коллонтай, Н. Крупська, А. Махрова, О. Пілацька, К. Самойлова очолили жіночий рух під керівництвом більшовицької партії, виступили за ліквідацію неписьменності серед жіноцтва, боротьбу «з домашнім рабством», залучення жінок до культурно-просвітницької роботи, за гендерну ієрархію. Фраза О. Коллонтай, що «жіночий світ, як і чоловічий, поділений на два табори: буржуазний і пролетарський», швидко стала крилатою.

Пролетарська держава не лише першою в світі зрівняла жінок у правах із чоловіками, але й дозволила собі активне втручання у сімейно-побутовий уклад. У 20-ті рр. ХХ ст. популярним став сексуальний лібертизм та концепція О. Коллонтай «крилатого Ероса» і «склянки води». У «12 статевих заповідях революційного пролетаріату» зазначалося, що «статевий потяг до класово ворожого об'єкту морально

гідкий, безчесний, збочений, схожий на статеий потяг до крокодила або орангутанга» [7, с. 93]. А. Залкінд – педагог, психолог, ініціатор появи «12 заповідей» – відводив жінці роль «інструменту дітонародження» [12, с. 30]. У 30-ті рр. XX ст. культивувалась ідея протиставлення «жахливого минулого» російських жінок та їх прекрасного сьогодення [11, с. 28]. Як слушно зауважує І. Юкіна, «в 20-х рр. закінчилася коротка епоха «радянського фемінізму», у 30-х рр. практика самостійного жіночого руху була рішуче зупинена директивами «гзори» [22, с. 41]. Радянська влада почала активно впроваджувати такі нові соціально-рольові образи жінки: жінка-ударниця, жінка-активістка, жінка-пролетарка, жінка-товариш, жінка-помічник, селянка-колгоспниця тощо.

Мета даного дослідження – аналіз характеру, засобів, форм роботи більшовиків, що сприяли зміні суспільного статусу жінки в 20-30-х рр. XX ст., конструювання владою нових соціально-рольових образів представниць радянського жіноцтва.

Дана тема знаходиться у площині міждисциплінарних досліджень: історії, соціології та субдисциплін: соціальної історії, жіночої історії, гендерної історії.

Певні аспекти даної проблеми у наукових працях досліджували Т. Арзуманова, Н. Бондаренко, В.Гайденко, Н.Гогохія, Г.Журбелюк, О.Лабур, О.Лукашевич, О.Луценко, М.Музичка, Н.Пушкарьова, І.Романюк, О.Сапицька, О.Стасюк, О.Стяжкіна, Ю.Терешенко, О.Хасбулатова, Д.Шалигіна, Н.Шевченко, І.Юкіна та ін. Проте комплексної праці, де було б проаналізовано та узагальнено зазначену проблему, немає.

Н. Крупська у брошурі «Жінка-робітниця» акцентує увагу на появі нового соціально-рольового образу жінки-пролетарки, котра разом з чоловіками буде брати активну участь у боротьбі за політичну свободу <...> суспільне виховання дітей вважала вищим від сімейного [2, с. 370]. Українські радянські Конституції 1919 та 1929 рр. також зрівняли жінок і чоловіків у громадянських та політичних правах. Конституція УСРР 1929 р. у ст. 5 проголошувала забезпечення політичних прав для трудящих мас «без різниці статі, віри, раси і національності» [20, с. 253]. Розкріпачення жінки, рівні права з чоловіком, участь у громадському та політичному житті країни були репрезентовані новою владою як «дарунок». «Якого ж кращого й ціннішого дарунку жінкам ще треба», – наголошувалося у журналі «Селянка України» у 1928 р. [17, с. 17].

Подолання неписьменності, культурна революція надали жінкам рівні права із чоловіками в отриманні освіти, виборі професій, створенні сім'ї, вихованні дітей. Змінила радянська влада і ставлення громадян до незаконнонароджених дітей: «За радянським законом немає поділу на законнонароджених і незаконнонароджених дітей, бо всі діти, що народилися, є законнонароджені. Права та обов'язки дітей до батьків та батьків до дітей однакові: чи батьки до народження дітей були одружені, чи ні», – пояснювали громадянам на сторінках журналу «Селянка України» у 1928 р. [15].

Для прискорення політизації жінок влада вдало використала ряд соціальних кампаній. Так, плакатна пропаганда тиражувала новий жіночий образ фізично та морально сильної особистості, котра при необхідності могла замінити чоловіка як на виробництві, так і на війні (рис. 1, 2, 3). Для нового жіночого образу була характерна певна маскулінізація – невизразна одежа, гіперболізовано сильні руки, прості риси обличчя, широкі плечі [21].

На думку Г. Почепцова, перехід від релігійних ікон до політичних плакатів новою владою було обрано правильно. Він погоджувався із Ф. Тейлором у тому, що «більшовики обрали найбільш ефективний спосіб в умовах неписьменності населення» [10, с. 9].

Рис. 1, 2, 3.

Для зворотного зв'язку із жінками міста та села владою були засновані журнали «Комуністка», «Селянка України», «Колгоспниця України», «Робітниця», «Делегатка» (рис. 1, 2, 3). Наприкінці 20-х рр., коли значна частина жіноцтва оволоділа основами грамотності, активізувалися жінки-сількорки. У 1920-1930-х рр. у радянській літературі було офіційно репрезентовано образ «нової жінки», він був формально унормований в образах жінки-трудівниці та жінки-суспільниці [6].

Рис. 1, 2, 3.

На сторінках жіночих журналів часто використовували образ жінки, готової до самопожертви заради побудови комунізму: «Були випадки, що жінки-вдови за останні гроші купували облигації й чоловіків підбивали на це <...> Одна вдова не мала на облигації гроші, так продала 15 пудів вугілля й купила ¼ облигації <...> Жінка-біднячка перша відгукнулась на селянську позику» [16, с. 14].

Питання широкого залучення жінок на виробництво, на думку влади, було тісно зв'язане з побутовим розкріпаченням жінки: «Хатне господарство ще Ленінін було названо дикою і важкою працею» [4, с. 2-3]. Соціалістичні методи праці – ударництво, соцзмагання, преміювання кращих мали заохотити до понаднормової праці усіх без винятку жінок, зайнятих у сфері виробництва: «Делегатки-ударниці, активістки міста й села мусять повести всі трудящі жіночі маси на штурм за соціалістичну готовність до третьої більшовицької сівби, у похід за мобілізацію внутрішніх ресурсів» [5, с. 4]. Серед ініціаторів стахановського руху на Поділлі була ткаля Н. Дармороз із Дунаєвської суконної фабрики [9, с. 244].

Зі сторінок журналів постійно лунали відозви про необхідність праці у колективних господарствах: «Нам потрібні сила кваліфікованих доярок, телятниць, трактористок, птахівничок, молочарок, свинарок, ветсанітарок» [3, с. 8]. Проте умови праці жінок у колективних господарствах були жахливими, особливо тих жінок, котрі наймалися на сезонні роботи. Сількорки описували жіночий побут: «Сезонниці спали у стайнях, брудних казармах, зазнавали нетовариського поводження доглядачів.» «Житлові умови кепські. В стелі щілини, коли дощ іде, цілі потоки води біжать <...> робітниці ходять у брудній білизні, завелося багато бруду» [14, с. 20]. Жінки швидко старіли, у віці 35-40 р. багато із них вже були інвалідизовані.

О. Лукашевич подає матеріал дослідження відділу соціальної гігієни Київського інституту Охматдиту за 1931 р., у якому «витрати часу селянки, що працювала в колгоспі, становили від 11 до 13 годин, догляд дітей – від 4 хв. до 1 год. 20 хв.» [8, с. 143].

Влада зі сторінок преси закликала жінок-активісток до співпраці: «Свідома селянка повинна повести рішучу боротьбу з хлібними спекулянтами» [18, с. 1]; «Не бути «мертвим» членом того чи іншого гуртка, а бути активним робітником. Організувати стрілецькі гуртки, вивчати рушницю й іншу зброю, уміти володіти нею». Зокрема відзначилися члени стрілецького гуртка с. Ярмолинці [16, с. 15].

У 30-ті рр. поширення набув один із видів жіночого руху – «оволодіння чоловічими спеціальностями», серед активісток якого були трактористка П. Ангеліна, П. Розгардіяш, машиністка потягу З. Троїцька. Радянська влада, виокремивши активну частину жіночого населення та просуваючи її «на гору», отримала прошарок жіночого населення, який повністю підтримував владу. Проте суспільство досить негативно реагувало на жінок-активісток, особливо в сільській місцевості. До середини 1920-х років втягнення жінок в громадсько-політичне життя не набув масового характеру.

З одного боку жінки отримали реальну можливість впливати на внутрішнє життя громади, з іншого – місцеві чоловіки не завжди були готові сприймати жінок як рівних. В архівах зафіксовані випадки публічних висміювань виступів жінок, побиття активісток, їх переслідування й навіть вбивства. Чоловіки часто називали нову владу «бабським царством». «Радянська система формувала «нову людину» шляхом заперечення накопичених століттями духовних цінностей народу як морального, так і виховного плану» [13, с. 115].

Як слушно зауважує Ю. Терещенко, «Домінантним у вказану епоху був образ т.зв. «активної жінки», що виступала в різних іпостасях (учасниця революційної боротьби, жінка на громадсько-політичній роботі, жінка-керівник середнього управлінського рівня). Цей образ певною мірою однобічний, гіперболізована його соціальна функція» [19].

А. Посадська наголошує на тому, що «робота поза домом також стала потужним інструментом поневолення жінок, що продовжується і сьогодні. Далекі від досягнення економічної і професійної рівності, жінки домінують на низькооплачуваних посадах» [24].

Вивчення даної теми дозволяє зробити такі висновки. Радянська влада практично з моменту свого становлення, аби легітимізувати свій режим, була вимушена піти на укладання певного «суспільного договору з жінками», допустивши їх до республіканських, місцевих органів влади, зрівнявши їх у правах із чоловіками. Рівні права із чоловіком докорінно змінили уявлення про соціальну роль жінки. У 20-30-х рр. ХХ ст. влада провела цілу низку заходів, спрямованих на залучення жінок до суспільно-

громадського життя. Фамілізм української родини, материнство, сексуальність зайняли другорядні позиції. Ідеологічна складова роботи більшовицької партії з жінками включала маніпулятивну та імперативну (директивну) стратегії.

Список використаних джерел та літератури:

1. З. Гагарина. Политическое и экономическое положение женщин в капиталистических странах. Стенограмма публичной лекции. – М.: Изд-во «Право», 1957. – 38 с.

2. Історія педагогіки: навч. посібн. для пед. ін-т. Української РСР / М.С. Гриценко, Б.М. Митюрів, М. О. Григор'єв та ін. – Київ: «Вища школа», 1973. – С. 364.

3. Колгоспниця України. – 1932. – №1. – 20 с.

4. Комунарка України. – 1932. – № 9. – 16 с.

5. Комунарка України. – 1932. – № 10. – 16 с.

6. О. Лабур. «Нова жінка»: унормовані образи жінки-суспільниці і жінки-трудівниці в радянській літературі України 1920-1930-х років: history.org.ua/JournALL/kraj/kraj.../30.pdf.

7. Н. Липатова, А. Голотин. Типизация как инструмент социальной инженерии: власть и общество в 1917–1925 гг. // Власть. – №5, 2011. – С. 92-94.

8. О. Лукашевич До питання повсякденного життя жіноцтва у 1930-х рр. – С. 142-143: history.org.ua/LiberUA/978-966.

9. Нариси історії Поділля: На допомогу вчителю. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 327 с.

10. Г. Г. Почепцов. Коммуникативные технологии двадцатого века: М.:»Рефл-бук», К.:»Ваклер», 1999. – 352.

11. Пушкарева Н. Л. Русская женщина: история и современность: История изучения «женской темы» русской и зарубежной наукой. 1800-2000: Материалы к библиографии. – М.: Ладомир, 2002. – 526 с.

12. Пушкарева Н. Л. Гендерная теория и историческое знание / Наталья Пушкарева. – СПб.: Алетея; АНО «Женский проект СПб», 2007. – 496 с.

13. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 604 с.

14. Селянка України. – 1928. – №11. – 20 с.

15. Селянка України. – 1928. – №13. – 20 с.

16. Селянка України. – 1928. – №14. – 20 с.

17. Селянка України. – 1928. – №15. – 20 с.

18. Селянка України. – 1928. – №18. – 20 с.

19. Терещенко Ю. В. «Нова радянська жінка» в Україні в 1920-х рр.: ідеальний образ. - С. 3: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../20.html.

20. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 2. – К.: ВД «Ін Юре», 2000. – 728 с.

21. Шалигіна Д. Жіночі образи в радянській та німецькій плакатній пропаганді. – С. 137: www-history.univer.kharkov.ua/.../Shalugin.

22. И. Юкина. «Новая история женщин» России». Вступительная статья к «Библиографии по истории женского движения и феминизма (1850-е – 1920-е годы)». – СПб: Алетея, 2003. – 234 с.

23. Social Engineering. The Art of Human Hacking by Christopher Hadnagy John Wiley & Sons, 2010. – 408 pp.

24. Women in Russia: a new era in Russian feminism. Edited by Anastasia Posadskaya
Translated by Kate Clark. – Moscow Gender Center, 1994. – 202 pp.

Аннотация

Анализируются характер, средства, формы работы большевиков, способствующие изменению социального статуса женщины в 20-30-е гг. XX в., методы конструирования властью новых социально-ролевых образов.

Ключевые слова: *социальный инжиниринг, пролетарка, активистка, ударница, колхозница.*

Машкіна Л.А.,

кандидат педагогічних наук, доцент
(*м.Хмельницький*)

Валентина Матвієнко – дипломат, політик, державний діяч, народжена на Поділлі

У статті висвітлено життєвий шлях видатної жінки нашої епохи, народженої на Поділлі, – Валентини Іванівни Матвієнко. Показано її як дипломата, губернатора, державного та політичного діяча. Звернена увага на заслуги перед Вітчизною, нагороди.

Ключові слова: *Валентина Матвієнко, Поділля, дипломат, політик, губернатор, державний діяч.*

Подільський край славиться знаменитими людьми, непересічними особистостями, серед яких значне місце займає Валентина Матвієнко, народжена на Поділлі, видатна жінка нашої епохи, дипломат, державний та політичний діяч. Вона – Голова Ради Російської Федерації і член Ради безпеки з вересня 2011 року, представник законодавчих зборів Санкт-Петербурга в Раді Федерації з 31 серпня 2011 року та член вищої ради партії «Єдина Росія» з листопада 2009 року. Раніше займала пост губернатора Санкт-Петербурга (2003-2011), повноважного представника президента в Північно-західному федеральному окрузі (2003), віце-прем'єра з соціальних питань (1998-2003), працювала на дипломатичній службі (1991-1998). Валентина Іванівна розпочинала кар'єру як комсомольський і партійний функціонер. Має дипломатичний ранг надзвичайного і повноважного посла, входить до складу ради при президенті РФ з реалізації пріоритетних національних проєктів.

Валентина Іванівна Матвієнко (в дівочтві Тютіна) народилася 7 квітня 1949 року в місті Шепетівка Хмельницької області в сім'ї військовослужбовця. У 1964-67 роках навчалася в медичному училищі в Черкасах. У 1967 році переїхала до Ленінграда. У 1972 році закінчила Ленінградський хіміко-фармацевтичний інститут (ЛХФІ). Під час навчання у Матвієнко, за її словами, на іспитах були в основному «п'ятірки» і лише одна «четвірка» з філософії. В інституті Валентина Матвієнко займалася громадською роботою, була комсоргом факультету, а потім головою інститутського комітету комсомолу. Крім того, захоплювалася спортом, грала у волейбол і баскетбол, представляла ЛХФІ на міжвузівських змаганнях [5].

Із 1972 року Валентина Матвієнко перебувала на комсомольській і партійній роботі. Була завідуючою відділом, першим секретарем Петроградського райкому комсомолу Ленінграда. У 1977-84 роках була другим секретарем, потім першим